

ger, filosofer, präster och pastorer”, men här kan också en väsentlighetshungrig allmänhet söka näring, i ett knippe välskrivna nordiska religionsfilosofi.

Matz Hammarström
Doktorand, Lund

James F. Keating och Thomas J. White O.P. (red.),
Divine Impassibility and the Mystery of Human Suffering (Grand Rapids: Eerdmans, 2009), 357 sid.

Denna volym är ett av de mer gedigna bidragen till debatten om huruvida Gud kan lida, och består av *papers* som presenterades på en konferens med samma tema på Providence College (USA) 2007 och nu har omarbetats till bokform. Största delen av författarna har romersk-katolsk bakgrund med undantag för de namnkunniga teologerna Robert W. Jenson, Bruce L. McCormack (protestanter) och David Bentley Hart (östortodox). En del av bidragen behandlar frågan med utgångspunkt i läran om Guds natur och treenighet. Andra belyser problematiken i ett kristologiskt sammanhang. Även om det bidragen emellan finns ett par upprepningar (vilket är oundvikligt eftersom de ursprungligen var från en konferens) tas på det hela taget ett rikt antal aspekter upp i frågan om gudomligt lidande.

Introduktionen situerar alla bidrag på ett fint sätt både historiskt och teologiskt. Här identifieras några försvarare av idén att Gud kan lida i väl kända teologer som Karl Barth och Jürgen Moltmann, men även mindre kända som Sergius Bulgakov och ”rörelsen” *open theism*. Det beskrivs i inledningen hur pendeln har svängt under 1900-talet från en allmän acceptans av gudomlig impassibilitet till passibilitet vilken nästan blivit en ny ortodoxi. Också vikten av de filosofiska förutsättningarna för frågan kommer fram. I boken betonas genomgående betydelsen av skiftet från Aristoteles och Platon filosofier till den moderna tidens processinriktade filosofier som t.ex. Hegels dialektiska filosofi. Men är kanske pendeln på väg att svänga tillbaka? I dag är diskussionen levande igen eftersom det finns ett antal tänkare som velat försvara den traditionella synen eller kvalificera den redan existerande. Det ger hopp om ett samtal bortom låsta positioner.

Innan jag tar upp två av de mer konstruktiva bidragen för diskussion vill jag anbefalla Gilles Emery's essä (ss. 27-76) som är så grundlig och pedagogisk som en inledning någonsin kan vara till ett ämne. Han går igenom bakgrunden till och sedan Thomas syn på impassibilitet. Efter det går han i dialog med samtida tänkare som Moltmann, Bulgakov, Balthasar, Galot och Maritain. Oavsett vad man tycker om slutsatserna är detta klart samlingens bästa försvar av en thomistisk position mot modernare uppfattningar.

Bruce McCormack är den främste Barth-uttolkaren bland engelskspråkiga teologer. Hans exeges i denna volym (ss. 150-186) av Barth visar varför. Grundligt

och med känslighet visar han på alla ställen hos Barth som tar upp frågan om gudomligt lidande. Han visar att Barth inte kan sägas omfatta läran om gudomlig impassibilitet, men inte heller passibilitet eftersom Barths projekt sökte komma bortom denna dikotomi. McCormack är delvis motiverad av att vissa nutida teologer försöker läsa Barth som en ”klassisk” teologi till försvar för gudomligt impassibilitet.

I slutsatsen säger McCormack något som är aningen förbryllande. Han påstår att det inte finns något i de klassiska bekännelserna och besluten som talar om någon ”ortodox” syn på Guds attribut (förutom treenigheten så som den uttryckts i t.ex. Nicea). Två kommentarer är på sin plats. För det första är det falskt att de klassiska bekännelserna inte sade något om Gud förutom treenigheten. Exempelvis den niceanska trosbekännelsen (381) säger i första artikeln att Fadern är allsmäktig, skapare och icke-skapad. Om man inte omfattar en ganska begränsad syn på Guds attribut torde utsagorna i första trosartikeln tolkas som att Gud har attribut i någon mening. För det andra vore det märkligt att påstå att koncilierna kan skiljas från sina författare som i stort omfattade en eller annan form av passibilitet. T.ex. var impassibilitet en av de teologiska förutsättningarna i striden mot Arius lära om Guds ”tillblivande”. Denna förutsättning låg sedan bakom de formuleringar som kom att användas i Nicea. För en historisk bakgrund till impassibilitet som förutsättning hos kyrkofäderna och kyrkomötesbesluten se Emery (ss. 28-34).

Harts bidrag (ss. 299-323) kräver också omnämnande eftersom han så elegant argumenterar för Guds transcendens och impassibilitet. Han tar sin utgångspunkt i Thomas vara-metafysik och distinktionen mellan primära och sekundära orsaker. Att inte rätt skilja på dessa innebär att man underminerar grunden för skapelseteologin, enligt Hart. Han kritiserar moderna thomister (men citerar bara Garrigou-Lagrange) för att de missförstått denna distinktion. I grund och botten säger han att Gud inte är transcendent på ett sätt som är i opposition till skapelsen, inte ett ting bland andra ting. Begränsade och skapade ting har icke-vara som motsats, men Gud är bortom sådana motsatspar. Betydelsen av (eller en implikation av) ’Gud är nödvändigt existerande’ är inte att ’Gud med nödvändighet inte icke-existerar’. Begreppen ’existens’ och ’icke-existens’ befinner sig inte i samma logiska rum som Gud. Det betyder att Guds transcendens skall förstås som ett överskridande av vara och icke-vara. I analogi med detta skall gudomlig impassibilitet inte förstås som motsats till lidande i skapade ting. Detta skulle göra att Gud blir fri i förhållande till skapelsen: ”God’s *apatheia* is his perfect liberty to be present in both our passions and our actions, but in either case as free, creative and pure act.” (s. 301)

Harts metafysiska ramverk för gudsläran är attraktivt eftersom det löser upp teologiska knutar. Men det har problem. Det mest överhängande verkar vara att

det leder till att man måste ge upp logikens elementära regler när man talar om Gud. Gud är i sin transcendens bortom påståenden som har formen 'Det är inte sant att x är F och inte F'. Termen "Gud" får därmed en egen logik, men inte en logik som kan relateras till allmän logik. Denna möjliga konsekvens kanske är välkommen för vissa, men motbjudande för andra. Det finns dock sätt att komma förbi detta problem utan att ge upp logikens *elementa* inom teologin. Vårt bästa hopp, vill jag påstå, står till en modernisering av den äldre aristoteliska logiken som inte är fast i den moderna logikens fregeianska fångenskap. Men då har man, återigen, föreslagit något som inte alla välkomnar och kanske ännu färre känner sig manade att ge tid att överväga.

Divine Impassibility and the Mystery of Human Suffering rekommenderas till alla som vill tänka på impassibilitet och passibilitet eftersom den på ett ingående sätt reflekterar hur historisk och nutida teologi kan lära av varandra. Inte minst visar författarna på olika sätt som filosofin har haft och har en stor roll i teologins utformande. Deras bidrag är mycket välkommet i en nygammal teologisk debatt som fått ett nytt liv.

Stefan Lindholm,
Doktorand, Mölle

Najeeb Awad, *God without a Face? On the Personal Individuation of the Holy Spirit*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2011 (Dogmatik in der Moderne 2), 307 sid.

Najeeb Awad, født i Syria 1972 og oppvokst i en protestantisk kirke, studerte teologi ved The Near East School of Theology i Beirut (BA in Theology). Han fortsatte med en MA og en PhD ved King's College i London (2001, resp. 2006). Doktoravhandlingen "Pneumatology and the Defence of the Hypostatic Individuation of the Holy Spirit" foreligger nå i en utvidet utgave i det velrenomerte tyske teologiske forlaget Mohr Siebeck i Tübingen. Boka inngår i serien „Dogmatik in der Moderne“ som bd. 2. Forfatteren tilegner boken til sin første veileder Prof. Colin E. Gunton († 2003), og takker for inspirasjon og forsvar av den hypostatisk og individuelle forståelsen av den Hellige Ånd innenfor triniteten. Søkelyset setter fokus på alle former for faktisk degradering av den Hellige Ånd, enten som relasjonskategori eller tilværelsesmåte eller hierarkisk underordnet størrelse. Den klassiske ortodokse forståelse av Gud Fader som prinsipp i guddomen, leder faktisk også til en form for degradering til tross for den ortodokse formelen fra 381 som anser Gud som et vesen i tre personer (μια ουσια/ τρεις υποστασεις). „Filioque“ kontroversen mellom øst- og vestkirken etter splittelsen i 1054 kunne tolkes i retningen av Gud Fader som prinsipp.

En første tilnærming til Awads studie kunne bli fristet å anta at Awad presenterer en ny form for

augustinisk trinitetsteologi. Augustins immanente trinitetstenking gikk lengre når det gjaldt å utforske relasjonene mellom de tre trinitariske personene. Likeså fristes man til å søke etter konteksten for Awads forskning: Kan det spores noen innflytelse fra den karismatiske bevegelsen eller er det ekumenikken med ortodokse tradisjoner i Syria og Libanon som ligger bak studiene? Hva ville bli vunnet hvis den Hellige Ånd endelig ville bli tildelt den rang som tilkommer ham ifølge Awad? Hvilke konsekvenser vil et slik patristisk motivert kristent Gudsbegrep ha for samtaler med muslimske teologer med sin stive monoteisme? En kan ane at Awad ønsker å skape et nytt grunnlag for noen av disse spørsmål i sin egen kontekst. Ikke minst den moderne pluralistiske verden er i fokus, som gjerne setter spørsmålsteget ved enhver form for spesiell visshet (s. 1). Den ortodokse konteksten kommer kanskje til uttrykk i hele tilnæringsmåten av Awad: Bibelske vitner for pneumatologien studeres først i del 4 (s. 207-273). Går det an å utvikle en lære om den Hellige Ånd på grunnlag av fedreteologien eller filosofien som trenger vitnesbyrdet fra skriften først i andre omgang? Awad's sluttord (med Lyle Dabney; s. 281) peker i den retningen at åpenbaringsbasert teologi bør restruktureres. Og åpenbaringsbasert teologi i Syria inkluderer nødvendigvis også islamske teologier. Referansen til åpenbaringen alene vil nedsette Åndens høyhet i Guddomen. Før verden ble skapt ved Ordet, var Ånden tilstede. Teologisk spekulasjon om den Hellige Ånd skaper til syvende og sist et grunnlag for en antropologisk vurdering av menneskets personlighet og individualitet. En kan f. eks. referere til setninger som denne: „The Holy Spirit exercises His hypostatic particularity by bringing the future fulfilment of the image of God's personhood into our present. We may, then, live in faith, love and hope, looking for new spiritual dimensions that we do not yet grasp.“ (s. 263) „Overemphasis on the Person of Jesus Christ“ eller „Pneumatic Jesuology“ er titler i kap. 2 (s. 32-58). Uttrykkene tyder på Awads intensjon. Kristussentrert teologi medfører både en degradering av Den Hellige Ånd og samtidig en makulering av kristologien selv til en doketisk Jesus-forståelse, selv om pneumatologien egentlig var tenkt til å tjene kristologien. Mennesket selv fratras noen av sine mulige utviklingsdimensjoner.

Awad setter seg imot mange tradisjonelle utsagn f. eks. utfra en tysk luthersk synsvinkel. På tross av dette er det i alle fall slik at Awad er en meget interessant samtalepartner for systematiske teologer ikke bare i Tyskland, men i hele Europa. Bortsett fra det faktum at protestantisk dogmatikk på 1900-tallet hadde en tendens å anse trinitetsforestillingen som et mer eller mindre nyttig supplement til bibelske sannheter, er det opplagt at klassisk trinitetsteologi på patristisk grunnlag er på vei inn i den globale teologiske debatten igjen, ikke minst i Orienten.